

ІНЦЕСТ ЯК НАСЛІДОК ДИСФУНКЦІЙНОЇ СІМ'Ї ЯК СИСТЕМИ

Мушкевич Мирослава Іванівна,

доктор психологічних наук,

професор кафедри практичної психології та психодіагностики

Волинського національного університету імені Лесі Українки

<https://orcid.org/0000-0002-3268-5767>

<https://scholar.google.com.ua/citations?hl=uk&user=sNPEqaAAAAAJ>

<https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57204589642>

У статті описано, що наукове дослідження спрямоване на теоретичний аналіз інцесту як наслідку дисфункційності сім'ї. Було використано основні методи теоретичного дослідження, спрямовані на створення теоретичних узагальнень, встановлення і формулювання закономірностей досліджуваних явищ. Теоретично проаналізовано та виділено психологічні аспекти, що сприяють виникненню та підтримці інцесту. Визначено, як явище інцесту впливає на психоемоційний стан членів сім'ї. Виявлено, що слабкий соціальний імунітет у батьків до негативних зовнішніх впливів, спричинених тривалою соціально-економічною кризою, може провокувати насилля в сім'ї. Зазначено, що сім'ї в більшості приховують факти домашнього насильства, згідно зі стереотипами, що сімейні справи не потрібно виносити на публічне обговорення. Зазначено, що в основі будь-якої форми насильства лежить емоційна депривація, що спричиняє шкоду розвитку особистості дитини. Установлено, що надзвичайно загрозливим для психічного та соматичного здоров'я дитини є сексуальне насильство у формі статевих стосунків, які мають місце між батьками та дітьми або між братами та сестрами. Вказано на значення у процесі порушення заборони інцесту характеру стосунків в сім'ї. Акцентовано, що родини, у яких має місце явище інцесту, є сім'ями неблагополучними.

Виявлено цілу низку ознак в сім'ях, де скоювався інцест: сексуальні стосунки між членами подружжя, які не приносили їм задоволення; подружні непорозуміння; заміна ролі (найчастіше прагнення, щоб дівчинка прийняла на себе роль дорослої жінки); пасивність дружини або її безсилля; психологічна співзалежність дружини від чоловіка; психічна хвороба дружини; соматична чи психосоматична хвороба дружини; сексуальна пунітивність дружини; відсутність дружини. До соціальних умов, які сприяють інцесту, відносять: погані житлові умови, які в разі багатодітності змушують батьків до спільного з дітьми сну в одному ліжку, перебування дітей у ролі свідків інтимних стосунків між батьками; негативну роль може відіграти аморальний спосіб життя батьків. Підкреслено, що дисфункційна шлюбна підсистема зазвичай використовує інші підсистеми, найчастіше сиблінгову (дитячий організм), для своєї стабілізації.

Ключові слова: дисфункційна сім'я, інцест, сімейна система, сексуальні дисфункції, сексуальне насильство, травма.

Mushkevych Myroslava. Incest as a consequence of a dysfunctional family as a system

The scientific research is aimed at the theoretical analysis of incest as a consequence of family dysfunction. The main methods of theoretical research were used, aimed at creating theoretical generalizations, establishing and formulating the patterns of the studied phenomena. The psychological aspects that contribute to the emergence and maintenance of incest were theoretically analyzed and highlighted. It was determined how the phenomenon of incest affects the psycho-emotional state of family members. It was found that weak social immunity in parents to negative external influences caused by a prolonged socio-economic crisis can provoke violence in the family. It is noted that families in the vast majority hide the facts of domestic violence, guided by stereotypes that family matters do not need to be brought up for public discussion. It is noted that the basis of any form of violence is emotional deprivation, which causes harm

to the development of the child's personality. It has been established that sexual violence in the form of sexual relations that take place between parents and children or between brothers and sisters is extremely threatening to the mental and somatic health of a child. The importance of the nature of family relations in the process of violating the prohibition of incest is indicated. It is emphasized that families in which the phenomenon of incest occurs are dysfunctional families.

A number of signs have been identified in families where incest was committed: sexual relations between spouses that did not bring them satisfaction; marital misunderstandings; role reversal (most often the desire for a girl to take on the role of an adult woman); wife's passivity or her powerlessness; psychological codependency of the wife on her husband; wife's mental illness; wife's somatic or psychosomatic illness; wife's sexual punitiveness; absence of a wife. Social conditions that contribute to incest include: poor housing conditions, which in the case of large families force parents to sleep in the same bed with their children, children being witnesses to intimate relationships between parents; a negative role can be played by the immoral lifestyle of parents. It is emphasized that a dysfunctional marital subsystem usually uses other subsystems, most often the sibling subsystem (the child's organism) for its stabilization.

Key words: dysfunctional family, incest, family system, sexual dysfunctions, sexual violence, trauma.

Постановка проблеми. Розвиток психологічної науки в рамках загального підходу до вивчення сім'ї як системи виділяє ті її проблеми, які безпосередньо впливають на стан і функціонування молодого покоління в сім'ї. Гуманізація сучасного суспільства ставить завдання нормалізації сімейного функціонування і актуалізує та концентрує зусилля в напрямі розвитку психологічної культури сім'ї на рівні шлюбної та батьківської підсистем, які є визначальними подальшого функціонування сиблінгової підсистеми.

Метою дослідження є проведення аналізу психологічної допомоги в цьому напрямі, що становить неабиякий інтерес з огляду на збільшення кількості дисфункційних сімей.

Результати дослідження. Сучасна сім'я, як зазначають Н. Ільїна (2021, 2023 рр.), В. Поліщук (2021, 2023 рр.), С. Поліщук (2021, 2023 рр.), справді перебуває в екстремальних соціально-психологічних умовах (недоброзичливість, озлобленість, меркантильність, «тотальний зиск», песимістичні настрої, нестабільність у соціальних очікуваннях), часто позначених буквально повсякденним фізичним виживанням. Автори підкреслюють, що ці умови загострюються через пролонгований кризовий стан суспільства, утрату або знецінення життєвих орієнтирів, зниження впливу ціннісно-мотиваційних чинників до праці, соціально-творчої діяльності, пропагування меркантильності, задоволення одномоментних інтересів. Як наслідок, суспільство ще більше поляризується (постійне

перебування під впливом таких несприятливих умов або обмежує людину в часі для ухвалення потрібного відповідального рішення, або стимулює; мобілізує або демобілізує загальнолюдські чесноти) [1].

Особливу увагу, на думку дослідників сім'ї, потрібно звернути на проблему виховання молодих поколінь, що є основним індикатором змісту сімейних відносин, де типовими особистісними рисами дітей, підлітків, юнаків стають жорстокість, насильство через слабкий соціальний імунітет у батьків до негативних зовнішніх впливів, спричинених тривалою соціально-економічною кризою, що може провокувати насилля в сім'ї. На жаль, як стверджують Т. Спіріна (2023 р.) і А. Цвігун (2023 р.), немає точної статистики про реальні прояви сімейного насильства, адже воно є найприхованішою формою, зазвичай не усвідомленою жертвами та суспільством, загалом [2]. Розповсюдження явища домашнього насильства, його причини, форми та передумови зумовлюються тим, що інформація про факти сімейного насильства не надходить до правоохоронних органів. Сім'я приховує факти домашнього насильства, згідно зі стереотипами, що сімейні справи не потрібно виносити на публічне обговорення. Наукове дослідження спрямоване на теоретичний аналіз інцесту як наслідку дисфункційності сім'ї. Використано основні методи теоретичного дослідження, спрямовані на створення теоретичних узагальнень, установлення і формулювання закономірностей досліджуваних явищ.

Аналіз результатів дослідження.

Проаналізовано, що домашнє насильство розповсюджене серед усіх груп населення та не залежить від соціального статусу, сексуальної орієнтації, походження, релігійних, морально-етичних переконань, соціально-економічних можливостей. Чимало дітей страждають від найближчих і найрідніших людей, не здогадуючись, що стосовно них коїться насилля та порушуються права. Тому важливо знати, як розпізнати насильство, а найголовніше, як йому запобігти та як від нього захиститися (Т. Спіріна, А. Цвігун, 2023 р.) [2].

У результаті вивчення сімейних девіацій як кримінологічної проблеми, проведення аналізу показників згідно зі статистичними даними (Ларченко, 2011), було виділено, що кількість статевих злочинів, вчинених у родині є невеликою, проте, слід відмітити їх значну суспільну небезпеку. Очевидно також, що рівень латентності цих злочинів набагато перевищує відповідні показники злочинів, пов'язаних із сексуальним насильством взагалі. Сучасна судова практика свідчить і про соціально-психологічні проблеми сучасної сім'ї, жертвами яких часто стають малолітні діти. Аналізуючи доробки фахівців з психології, досліджуючи проблеми сексуальних злочинів у сім'ї М. Ларченко вважає, що дитина-жертва страждає одночасно від кількох видів насильства. Так, інцест неминуче супроводжується руйнуванням сімейних стосунків та довіри в сім'ї, маніпулятивними стосунками, а часто й залякуванням з боку кривдника, що визначається як психологічне насильство. У основі будь-якої форми насильства лежить емоційна депривація, що спричиняє шкоду розвитку особистості дитини (Ларченко, 2011) [3].

І. Курляк (2019 р.) на матеріалах Польщі аналізує інцест як приклад екстремально важкого життєвого досвіду дитини з дисфункційної сім'ї, вказує на різні види сімейного насильства: фізичне, психологічне, сексуальне, економічне та занедбання. Авторка виділила серед цих видів надзвичайно загрозливим для психічного та соматичного здоров'я дитини сексуальне насильство у формі статевих стосунків, які мають місце між батьками та дітьми або між братами та сестрами. Авторка підкреслила, що інцест можна

визначити як сексуальну активність з особою з найближчої родини. Його часто вважають синонімом внутрішньосімейного сексуального насильства, хоча ширший термін «інцест» може включати стосунки як за згодою, так і без згоди між дорослими, які є родичами один одного [4].

Неабияке значення у процесі порушення заборони інцесту має характер стосунків у сім'ї. Родини, у яких має місце явище інцесту, є сім'ями неблагополучними. Емпіричні дослідження виявили цілу низку ознак, які мали місце в сім'ях, де спостерігався інцест. Ось вони: сексуальні стосунки між членами подружжя, які не приносили їм задоволення; подружні непорозуміння; заміна ролі (найчастіше прагнення, щоб дівчинка прийняла на себе роль дорослої жінки); пасивність дружини або її безсилля; психологічна співзалежність дружини від чоловіка; психічна хвороба дружини; соматична чи психосоматична хвороба дружини; сексуальна пунітивність дружини; відсутність дружини (І. Курляк, 2019 р.) [1].

Окрім вищезгаданих особистісних чинників, значну роль у порушенні заборони інцесту відіграє чинник соціальний. Соціальні умови, які сприяють інцесту, такі: погані житлові умови, які в разі багатодітності змушують батьків до спільного з дітьми сання в одному ліжку, перебування дітей у ролі свідків інтимних стосунків між батьками. Негативну роль може відіграти аморальний спосіб життя батьків (злочинність, проституція, соціальний паразитизм), а також підтримування товариських контактів сім'ї лише з особами, які належать до соціального «дна» [2]. Дисфункційна шлюбна підсистема зазвичай використовує інші підсистеми, найчастіше сиблінгову (дитячий організм), для своєї стабілізації. Дисфункційна сім'я в широкому значенні є системою, що детермінує викривлення в особистісному розвитку, отже, і девіантну поведінку або невротичні розлади одного чи кількох своїх членів. У дисфункційній сім'ї її члени відтворюють неадекватні сімейні настанови, ігнорують погляди партнера та сімейні традиції, проявляють нестабільність і неузгодженість, вирізняються конфронтацією ролевих позицій [5]. На думку А. Капської (2017 р.), поняття дисфунк-

ційної сім'ї відповідає поняттю «функціонально неспроможна сім'я» і відображає суть порушення функціонування сім'ї як соціального інституту (М. Мушкевич, 2022 р.).

Різні теорії пояснюють феномен інцесту. Згідно з теорією сімейної системи М. Боуена життя кожної людини є частиною системи. Це означає, що окремі члени системи та підсистем взаємно впливають один на одного та залежать один від одного. Згідно із цим припущенням, у сім'ї будь-який чинник стає рушійною силою для подальших дій. Гіпотеза, що формулюється з позиції теорії сімейних систем М. Боуена, полягає в тому, що інцест – це явище, що існує у природі, яка включає і людину, і тварин, і що воно не є якоюсь особливою формою людської поведінки. Якщо ретельно дослідити всі галузі розвитку будь-якої сім'ї, то цілком імовірно, що вдасться виявити всі варіації людської поведінки, інцест також [6].

Коли трапляється інцест, це зазвичай ретельно охороняється як сімейна таємниця. Однак, частково через сучасний акцент на запобігання жорстокій поведінці з дітьми, кількість зареєстрованих випадків інцесту зростає. Окрім того, у літературі зазначається, що особи з інтелектуальною недостатністю належать до групи високого ризику сексуального, емоційного, психічного чи фізичного насилля. Сексуальне насильство щодо людей з інтелектуальною недостатністю, як показують дослідження США, у 4,8 рази вище, ніж щодо осіб без інвалідності [7].

Дослідження довгострокових наслідків для жертв інцесту між батьком і донькою виділяли чинники ризику внутрішньосімейного сексуального насильства над дітьми, пов'язані із сімейними стосунками, як-от: негативна сімейна атмосфера та сімейне спілкування, психосоціальні стресори та моделі дисфункційних стосунків, зокрема й насильство. За словами авторки, сварки між батьками та відсутність близькості між батьками можуть стимулювати порожнечу в чоловікові, яку він намагається заповнити спочатку емоційно, а зрештою і сексуально у стосунках із донькою. У дослідженнях К. Бабчишин (2024 р.), де описано характеристики та ризику інцесту між сиблінгами, представлено такі чинники, що стали предикто-

рами насильства над братами та сестрами: наявність будь-якого спільного ліжка із братом/сестрою, жертва сексуального насильства з боку батьків, оголеність у родині, низький рівень материнської прихильності, купання із братом/сестрою. Жертви інцесту вважали свою віктимізацію пов'язаною з дисфункційними сімейними моделями, де в сім'ях батьки або були відсутні, або вони характеризувалися недбалістю, жорстокістю [8].

У більшості зареєстрованих випадків інцесту правопорушником є дорослий чоловік, а найчастіше жертвою є молода дівчина. Інші діади трапляються, але їхня частота, імовірно, недооцінена. Порушені сімейні стосунки призводять до зміни індивідуальних обов'язків і очікувань, що може призвести до інцесту. Відсутність сексуальної активності між чоловіками та жінками є поширеним попереднім чинником. Наслідки цього порушення цілісності сім'ї є значними. Часто сама сім'я руйнується; руйнування часто починається до того, як відбудеться інцест. У майбутньому жертва має таке життя, яке характеризується емоційними потрясіннями, зниженою самооцінкою, порушеними міжособистісними стосунками й імпульсивною поведінкою [9].

Тривалий інцест, коли діти зазнають сексуального насильства з боку членів сім'ї до дорослого віку, був задокументований у клінічних і кримінологічних дослідженнях, проте його часто ігнорують у дослідницьких, політичних і практичних підходах до сімейного сексуального насильства. Наукові праці дослідників базуються на інтерв'ю з десятима австралійськими терапевтами про їхню клінічну роботу із клієнтами, які зазнали інцестуозного насильства. У працях викладено описи цих випадків, характер повідомленого насильства та чинники, що сприяли тривалому та постійному інцесту. Терапевти та їхні клієнти були жінками. Клієнти мали високий рівень дисоціації та мали значні психіатричні та медичні супутні захворювання, а також значні соціально-економічні труднощі. Повідомлені випадки насильства були садистськими, тривалими, часто за участю кількох злочинців, а іноді мали зв'язки з організованим насильством. Концептуалізація терапев-

тами чинників, пов'язаних із насильством, включала: заплутану та дезорганізовану прихильність до злочинця; симптоми тяжкої дисоціації; відсутність матерів, які не захищали їх; соціальну ізоляцію, яка обмежувала звернення по допомогу [8].

Під час дослідження особливостей сприйняття сімейної ситуації дітьми, що зазнали травми інцесту, засобами проєктивної психодіагностики, а саме проведення аналізу малюнків сім'ї, якісно дослідили 25 дітей. Усі вони були обстежені та піддані судово-медичному інтерв'ю в установі, що спеціалізується на справах про сексуальне насильство над дітьми. Дані були зібрані за допомогою «Форми описової інформації про дитину та сім'ю», «Форми описової інформації про кривдника», «Тесту малювання сім'ї» та «Форми напівструктурованого інтерв'ю». Автори піддали дитячі малюнки проєктивному аналізу, що привело до визначення трьох ключових тем, як-от: стрес від зіткнення з інцестом; незбалансований розподіл влади та ролей у сім'ї; дисфункціональна сімейна динаміка. Ці теми були виявлені шляхом вивчення зв'язків і узгодженості між категоріями. Було зроблено висновок, що ті, хто пережив інцест, відчували травматичний досвід, який вплинув на всю сім'ю. Сім'я характеризувалася дисбалансом влади та розподілу ролей з авторитарно-агресивними та підлегло-пригнобленими ролями, а також виявлено негативне сприйняття сімейної динаміки, як-от емоційні зв'язки, сімейна цілісність і соціальна взаємодія [9].

Дослідження вчених вивчало чинники, що спричиняють сексуальне насильство над дітьми на основі інцесту, у контексті сімейної дисфункції та правової системи. Для проведення цього дослідження було використано якісний підхід з використанням методу тематичного дослідження п'яти сімей, які зазнали насильства на ґрунті інцесту. Дані були зібрані за допомогою глибинних інтерв'ю, спостереження та аналізу відповідних документів. Результати дослідження показали, що сімейна дисфункція, як-от розлучення та бідність, а також брак розуміння та відсутність моральних і духовних цінностей були основними чинниками, що спричиняють інцест. Окрім того, упровадження закону, який ще не був ефективним, та

відсутність комплексних профілактичних заходів погіршили ситуацію [8].

Дослідниками описано судово-наукову оцінку ризиків сексуального насильства в сімейних справах, дискутуючи щодо запобігання сексуальному насильству всередині сім'ї, було зазначено, що невідомі жодні емпіричні дослідження щодо рівня рецидивізму або рис особистості засуджених сексуальних злочинців, які згодом стали віктимізаторами власних або прийомних дітей. За даними, схеми жертви частково кореняться в якості стосунків між злочинцем і жертвою, тому, наприклад, дитина іншої особи або дитина з розширеної соціальної системи може бути більш схильною до ризику внутрішньосімейного сексуального насильства. Метою подальших досліджень було з'ясування поглядів експертів-юристів-психологів на оцінювання ризиків у сімейних судах щодо їхньої думки про необхідність обмеження контактів між батьками/вітчимами, які можуть становити ризик інцесту, а також стигматизацію експертами осіб, яких приваблюють неповнолітні [9]. У результаті було виділено, що батьки/вітчими з діагностованим педофільним розладом вважаються найбільш небезпечними, 71% експертів погодилися з необхідністю цілковитої заборони контактів. Надалі Іфланд (2024 р.) разом із колегами використали судові звіти злочинців, що скоїли інцест, та проаналізували їх із використанням теорії про вразливість до сімейного інцесту. Хоча злочинці, що скоїли інцест, були вразливими до сексуального насильства, їхні сімейні та соціальні обставини були основними причинами інцесту. Злочинці, здається, уважали, що мають право на секс із членами своєї родини. Концепт «чоловічого сексуального права» може бути причиною цього висновку. Проаналізовані злочинці, що скоїли інцест, мали проблемні стосунки з матір'ю дітей.

Висновки. Отже, сучасна сім'я перебуває в екстремальних соціально-психологічних умовах, які загострюються через пролонгований кризовий стан суспільства. Слабкий соціальний імунітет у батьків до негативних зовнішніх впливів, спричинених тривалою соціально-економічною кризою, може провокувати насилля в сім'ї. Сім'я приховує факти домашнього

наси́льства через стереотипи, що сімейні справи не потрібно виносити на публічне обговорення. В основі будь-якої форми наси́льства лежить емоційна депривація, що спричиняє шкоду розвитку особистості дитини. Існують різні види сімейного наси́льства: фізичне, психологічне, сексуальне, економічне, занедбання. Надзвичайно загрозливим для психічного та соматичного здоров'я дитини є сексуальне наси́льство у формі статевих стосунків, які мають місце між батьками та дітьми або між братами та сестрами. Інцест можна визначати як сексуальну активність з особою з найближчої родини. Неабияке значення у процесі порушення заборони інцесту має характер стосунків в сім'ї. Родини, у яких має місце явище інцесту, є сім'ями неблагополучними. Виявлено цілу низку ознак у сім'ях, де скоювався інцест: сексуальні стосунки між членами подружжя, які не приносили їм задоволення; подружні непорозуміння; заміна ролі (найчастіше прагнення, щоб дівчинка прийняла на себе роль дорослої жінки); пасивність дружини або її безсилля; психологічна співзалежність дружини від чоловіка; психічна хвороба дружини; соматична чи психосоматична хвороба дружини; сексуальна пунітивність

дружини; відсутність дружини. Соціальні умови, які сприяють інцесту, такі: погані житлові умови, які в разі багатодітності змушують батьків до спільного з дітьми спання в одному ліжку, перебування дітей у ролі свідків інтимних стосунків між батьками. Негативну роль може відіграти аморальний спосіб життя батьків (злочинність, проституція, соціальний паразитизм), а також підтримування товариських контактів сім'ї лише з особами, які належать до соціального «дна». Дисфункційна шлюбна підсистема зазвичай використовує інші підсистеми, найчастіше сиблінгову (дитячий організм), для своєї стабілізації. Подальші дослідження будуть спрямовані на діагностику ситуації в дисфункційних сім'ях. Рання психодіагностика дозволяє впровадити відповідні корекційні, психоконсультативні та психотерапевтичні заходи. Сімейна й індивідуальна терапія, участь у групах є важливими для уникнення майбутніх проблем у житті всіх причетних. Теоретичний аналіз підкреслює необхідність кращого забезпечення сімейного розуміння та культури громади для запобігання, допомоги та забезпечення визначеності для захисту майбутнього дітей від сексуального наси́льства на ґрунті інцесту.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Капська А. Соціальний супровід різних категорій сімей та дітей. Київ : ЦНЛ, 2017. с. 232.
2. Курляк І. Інцест як приклад екстремально важкого життєвого досвіду дитини з неблагополучної сім'ї (на матеріалах Польщі). *Молодий вчений*. 2019. № 2 (1). С. 111–119.
3. Магдисюк Л., Патута Б. Особливості психологічного консультування підлітків із девіантною поведінкою : монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2024. 140 с.
4. Федоренко Р., Грицюк І., Магдисюк Л. Психологія сімейних взаємин : навчальний посібник. Луцьк : Вежа-Друк, 2023. 344 с.
5. Психологія сім'ї : навчальний посібник / В. Поліщук та ін. ; за заг. ред. В. Поліщука. Суми : Університетська книга, 2023. 282 с.
6. Гричанюк О., Магдисюк Л. Психологічні особливості профілактики насилля в сім'ї. *Психологічні студії*. Видавничий дім «Гельветика», 2024. № 4. С. 47–54.
7. Azman U. N. N. Exploring the long-term effects on survivors of father-daughter incest through the lens of key persons from relevant agencies. *Journal of Infrastructure, Policy and Development*. 2024. № 8 (11). DOI: 10.24294/jipd.v8i11.8918.
8. Babchishin K., Holmes E., Banse R., Huppertz L., Seto M. Characteristics and risk factors for sibling incest. *PLOS ONE*. 2024. № 19 (12). P. e0314550. DOI: 10.1371/journal.pone.0314550.
9. Fraenkel P. Incest and relational trauma: The systemic narrative feminist model. *Integrative couple and family therapies: Treatment models for complex clinical issues* / P. J. Pitta, C. C. Datchi (Eds.). American Psychological Association. 2019. P. 47–70. DOI: 10.1037/0000151-003.

REFERENCES:

1. Kapska, A. (2017). *Sotsialnyi suprovod riznykh katehorii simey ta ditey [Social support of different categories of families and children]*. Kyiv: TsNL. 232 [in Ukrainian].

2. Kurliak, I. (2019). Intsest yak pryklad ekstremalno vazhkoho zhyttievoho dosvidu dytyny z neblahopoluchnoi simi (na materialakh Polshchi) [Incest as an example of an extremely difficult life experience of a child from a dysfunctional family]. *Molodyi vchenyi*. № 2 (1). 111–119. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2019_2%281%29__27 [in Ukrainian].
3. Mahdysiuk, L., & Patuta, B. (2024). *Osoblyvosti psykholohichnoho konsultuvannia pidlitkiv iz deviantnoiu povedinkoiu: monohrafiia* [Peculiarities of psychological counseling of adolescents with deviant behavior: monograph]. Lutsk: Vezha-Druk. 140 s. [in Ukrainian].
4. Fedorenko, R., Hrytsiuk, I., & Mahdysiuk, L. (2023). *Psykhologhiia simeinykh vzaiemyn : navch. posib.* [Psychology of family relationships: textbook]. Lutsk: Vezha-Druk. 344 s. [in Ukrainian].
5. *Psykhologhiia simi: navchalnyi posibnyk* (2023). [Psychology of the family: textbook]. Polishchuk V., Ilina M., Polishchuk S. ta in.; za zah. red. V. Polishchuka. Sumy: Universytetska knyha. 282 s. [in Ukrainian].
6. Hrychaniuk, O., & Mahdysiuk, L. (2024). Psykhologichni osoblyvosti profilaktyky nasylia v simi [Psychological features of preventing violence in the family]. *Psykhologichni studii*. № 4. S. 47–54 [in Ukrainian].
7. Azman, U. N. N. (2024). Exploring the long-term effects on survivors of father-daughter incest through the lens of key persons from relevant agencies. *Journal of Infrastructure, Policy and Development*, 8 (11). DOI: 10.24294/jipd.v8i11.8918/ [in English].
8. Babchishin, K., Holmes, E., Banse, R., Huppertz, L., & Seto, M. (2024). Characteristics and risk factors for sibling incest. *PLOS ONE*, 19 (12), e0314550. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0314550> [in English].
9. Fraenkel, P. (2019). Incest and relational trauma: The systemic narrative feminist model. In P. J. Pitta, & C. C. Datchi (Eds.), *Integrative couple and family therapies: Treatment models for complex clinical issues*. American Psychological Association. S. 47–70. <https://doi.org/10.1037/0000151-003> [in English].

Дата надходження статті: 23.06.2025

Дата прийняття статті: 18.07.2025

Опубліковано: 10.09.2025 р.